

KNJIGA PRVA

1. Početak će mojega djela biti drugi konzulat Servija Galbe s Titom Vinijem.¹⁵ Onih, naime, osam stotina i dvadeset godina predašnjega doba poslije osnutka Grada mnogi su pisci prikazali — dok su pripovijedali o povijesti rimskoga naroda — s jed-

¹⁵ Servije Galba, punim imenom Servije Sulpicije Galba, rođen je 24. prosinca 3. ili 5. pr. Kr. u obitelji koja se dičila svojim plemstvom i velikom starinom. Pod Kaligulom 39. posl. Kr. kao namjesnik u Galiji proslavio se uspješnim ratovanjem protiv Germana. Pod Klaudijem, s kojim ga je vezalo blisko prijateljstvo, dvije je godine kao prokonzul proveo u Africi. Za svoje dotadašnje zasluge dobio je trijumfalna odlikovanja i svećeničku čast, te je od tog vremena živio povučeno kao privatna osoba (usp. Suet. *Galb.* 8). God. 60. posl. Kr. Neron ga je imenovao za namjesnika Tarakonske Hispanije. Početkom 68. posl. Kr. s njim je u vezu stupio Vindeks, namjesnik Lugdunske Galije, koji mu je ponudio da postane car i predložio da zajedno podignu ustanak protiv Nerona. Unatoč tomu što je u svojoj provinciji proglasio novačenje i okupio pozamašnu vojsku, koja ga je izvikala za cara (*imperator*), te činjenici da su ga u težnji za prijestoljem poduprli Oton, namjesnik Luzitanije, i Cecina, kvestor u Betici, Galba je i dalje ostao tek predstavnikom senata i naroda rimskog (*legatus senatus populi que Romani*), čekajući na povoljan razvoj događaja. Svoju je priliku uskoro dočekaao. Iako se Galbin položaj nakon gušenja Vindeksova ustanka i njegova samoubojstva (v. pogl. 6 i bilj. uz to mjesto) činio izgubljenim, Galbu je spasilo Neronovo oklijevanje i njegova lakoumnost. Nimfidije Sabin, zapovjednik pretorijskih kohorti, iskoristio je Galbinu stvar za sebe (v. pogl. 5 i bilj. uz to mjesto), a Neron je, od senata osuđen na smrt, ubijen u svojoj prigradskoj vili od ruke svojega oslobodnika Faonta 9. srpnja 68. posl. Kr. Sedam dana poslije vijest da je Neron mrtav i da su se svi zakleli njemu na vjernost doprla je do Galbe, koji se u tom trenutku nalazio u Kluniji u provinciji Hispaniji. Nato se Galba odrekao naslova namjesnika i prihvatio naslov Cezara. Njegov je put prema prijestolnici bio spor. U Rim je ušao tek u listopadu iste godine.

— »Drugi konzulat«; Servije Sulpicije Galba prvi je put bio konzul 33. posl. Kr.; usp. *Ann.* VI 15; Suet. *Galb.* 6. — O Titu Viniju v. bilj. uz pogl. 6.

nakom rječitošću kao i slobodoumnošću.¹⁶ Pošto je kod Akcija pala odluka u ratu, a u prilog je mira bilo da se sva vlast prenese na jednog, plemeniti su se oni duhovi povukli.¹⁷ Istovremeno se i istina na više načina iskvarila, prije svega nerazumijevanjem javnoga života, koji je postao stran, potom željom za ulagivanjem ili, s druge strane, mržnjom prema vlastodršcima.¹⁸ Tako ni jednima ni drugima — ni mrziteljima ni udvoricama — nije bilo stalo do budućnosti.¹⁹ No ulagivanje pisaca lako se može odbaciti, kleveta i jal primaju se otvorenim srcem. Jer, ulizivanje nosi u sebi odvratan prijekor zbog ropstva, pakost — lažnu sliku iskrenosti. Galba, Oton i Vitelije nisu mi poznati ni po dobročinstvu ni po nepravdi. Ne mogu poreći da je moje dostojanstvo, zasnovano pod Vespazijanom, uvećano pod Titom, pod Domicijanom još dalje uznapredovalo.²⁰ No oni koji su se obvezali na nepokolebivu istinoljubivost ni o kome ne smiju govoriti ni s ljubavlju ni s mržnjom. Ako mi dotekne života, principat božanskoga Nerve i Trajanovu carsku vlast — plodniju i manje osjetljivu građu — ostavio sam za starost, u rijetkoj sreći vremena u kojima je slobodno misliti što hoćeš, a ono što misliš reći.²¹

¹⁶ »Osam stotina i dvadeset godina«; okruglo, pedantniji bi izračun dao brojku od osam stotina dvadeset i dvije godine, prema Varonovoj eri od osnutka Rima (god. 753. pr. Kr.), koja je u Tacitovo vrijeme, ali uglavnom samo među književnicima, bila opće prihvaćen način datiranja događaja. — »Mnogi su pisci«; najznatniji analisti: Livije, Salustije i Cezar.

¹⁷ »Kod Akcija«; rta u Akarnaniji, gdje je 31. pr. Kr. Oktavijan pobijedio brodovlje Antonija i Kleopatre. — »Plemeniti su se oni duhovi povukli«; jer su se iz straha ili iz laskavosti prema caru bojali pisati istinu. Tacit datira početak principata u 31. pr. Kr., iako je zapravo Augustov položaj konstitucionalno definiran tek u siječnju 27. pr. Kr.

¹⁸ »Koji je postao stran«; Rimljanima je bio potpuno stran monarhistički oblik državnog uređenja.

¹⁹ Tako da je potomstvo ostalo bez povijesnih djela iz tog vremena.

²⁰ Tacit ne bježi od istine i priznaje da se u vrijeme spomenutih careva bavio javnim poslovima. Kvestor je vjerojatno bio pod Vespazijanom i Titom, jer je preturu obnašao 88., a konzulat 97. posl. Kr.

²¹ Kako se vidi, Tacit je namjeravao pod starost opisati vladavinu Nerve i Trajana, što nije ostvario. Nakon dovršetka *Historija*, koje su obrađivale događaje od 69. do

2. Prihvaćam se djela bogata nesrećama, puna strašnih bitaka, razdora i buna, čak i u miru užasna. Četiri cara smaknuta mačem, tri građanska rata, više vanjskih, a ponajviše i jednih i drugih istovremeno.²² Uspjesi na Istoku, neuspjesi na Zapadu, uznemiren Ilirik, Galije nepouzdana, Britanija pokorena, pa smjesta napuštena; podigla se na nas plemena Sarmata i Sveba, proslavio se svojim i našim porazima Dačanin.²³ Umalo se na oružje ne podigoše i Parti, zavedeni vještom varkom lažnoga

96. posl. Kr. i bile, prema ovome, objelodanjene svakako nakon Nervine smrti (umro 27. siječnja 98. posl. Kr.), a vjerojatnije poslije 107. posl. Kr., Tacit se prihvatio pisanja *Analā*, koji su obuhvaćali događaje od 14. do 68. posl. Kr.

²² »Četiri cara smaknuta mačem«; Galba 15. siječnja, Oton 16. travnja, Vitelije 20. prosinca 69. posl. Kr., te Domicijan 18. rujna 96. posl. Kr. — »Tri građanska rata«; Otonov s Vitelijem, Vitelijev protiv Vespazijana i Domicijanov protiv ustanikā pod vodstvom namjesnika Lucija Antonija Saturnina u gornjoj Germaniji (89. posl. Kr.); usp. Suet. *Dom.* 6 i d.; Dio Cass. LXVII 11. — »Više vanjskih«; misli se vjerojatno na već spomenuti rat protiv Roksolana (v. o njima I 78 i bilj. uz to mjesto) i rat protiv Judejaca (v. V 1 i d.). — »I jednih i drugih istovremeno«; tako da se upad sarmatskog plemena Roksolana na teritorij rimske države poklopio s izbjijanjem rata između Otona i Vitelija; rat protiv Judejaca i opsadu Jeruzalema vodio je Tit u isto vrijeme kada je izbio sukob između Vitelija i flavijevske stranke i ustanak Civila i njegovih Batavaca protiv rimske vlasti (v. IV 12–37; 54–79; V 14–26).

²³ »Uznemiren Ilirik«; misli se na pristupanje ilirskih legija flavijevskoj stranci. Pod Ilirikom Tacit razumijeva provinciju Dalmaciju, Panoniju, a nerijetko i zapadni dio Mezije. — »Galije nepouzdana«; kod izbijanja Civilova ustanka, kada su se Gali bili podijelili, te su se Treverci i Lingonci priključili ustanicima dragovoljno, a Tungri i Nervljani s nešto oklijevanja, dok su Sekvanci i Remljani ostali vjerni Rimu. — »Britanija pokorena, pa smjesta napuštena«; retorička hiperbola: Britanija, naime, nije bila napuštena; za Domicijanove vladavine pod energičnim i promišljenim namjesnikom Agrikolom pripojenje Britanije gotovo je bilo dovršeno (77–84. posl. Kr.), ali je Domicijan nakon prvih neuspjeha u Panoniji opozvao uspješnog vojskovođu, čime su vojne operacije u Britaniji bile prekinute, a dio osvojenog teritorija ponovo izgubljen. — »Podigla se na nas plemena Sarmata i Sveba«; pod Sarmatima misli se na upad Roksolana u Meziju (v. I 79) i Domicijanov pohod protiv jednog sarmatskog plemena 92. posl. Kr. (usp. Suet. *Dom.* 6). Svebi su bili susjedi Sarmata. Druz Cezar 18. posl. Kr. jedno je njihovo pleme naselio s one strane Dunava između rijeka Mara i Kusa. Zajednički ustanak ovih Sveba i sarmatskih Jaziga između Dunava i Tise protiv Domicijana spominje Dion Kasije (LXVII 5). — »Proslavio se svojim i našim porazima Dačanin«; Svetonije (*Dom.* 6) pripovijeda o dvama teškim porazima koje su Dačani nanijeli Rimljanima (86. i 88. posl. Kr.). Usp. *Agr.* 41: *tot exercitus in Moesia Daciaque amissi* («tolike vojske izgubljene u Meziji i Dakiji»).

Nerona.²⁴ Italija sasvim dotučena nesrećama, novim ili onim koje se ponoviše nakon dugog niza vjekova. Progutana ili zatrpana preplodna obala Kampanije i Grad opustošen požarima u kojima su uništena prastara svetišta, a i sam Kapitolij spaljen rukama građana; oskrvnjeni sveti obredi, nečuvena preljubništva, more puno izgnanika, školjevi okaljani prolivenom krvlju.²⁵ U Gradu još groznije mahnitanje. Plemstvo, bogatstvo, počasti — i skrivane i pokazivane — krivice, a zbog vrlina najzvjeshnja smrt.²⁶ Nagrade prokazivačima ne manje omražene negoli njihovi zločini.²⁷ Jedni se dokopali kao plijena svećeništva i konzulata, drugi upraviteljstava i tajnog utjecaja, i sve progonili i upropaštavali iz mržnje i straha.²⁸ Robovi podmićeni protiv

²⁴ O toj prijeveri govori Svetonije (*Ner.* 57); drugog lažnog Nerona spominje Tacit u *Hist.* II 8.

²⁵ »Progutana ili zatrpana preplodna obala Kampanije«; za provale Vezuva u prvoj godini vladavine cara Tita (24. kolovoza 79. posl. Kr.); usp. Plin. *Epist.* VI 16 i 20. — »Grad opustošen požarima«; između ostalih i velikim požarom u drugoj godini vladavine cara Tita 80. posl. Kr. (usp. Dio Cass. LXVI 24). — »Kapitolij spaljen rukama građana«; prilikom napada vitelijevaca u prosincu 69. posl. Kr. na flavijevce, koji su pod vodstvom Vespazijanova brata, gradskog prefekta Flavija Sabina, bili zaposjeli Kapitolij (v. III 69–71), i pod Titom 80. posl. Kr.; usp. Dio Cass. LXVI 24. — »Oskrvnjeni sveti obredi«; aluzija na Vestalke koje su prekršile zavjet čistoće (usp. Plin. *Epist.* IV 11, 6; Suet. *Dom.* 8; Dio Cass. LXVII 3; Iuv. IV 9). — »Nečuvena preljubništva«; možda aluzija na Domicijanov preljub s Julijom, kćeri svojega brata Tita (usp. Suet. *Dom.* 22; Plin. *Epist.* IV 11, 6; Iuv. II 29). — »Školjevi okaljani prolivenom krvlju«; Za prognanike, koji su često po carevoj zapovijedi bili tamo i ubijani, određivali su se manji stjenoviti otoci Egejskog mora kao: Serif, Gijar, Amorg, Donusa ili goli grebeni Planazije između Korzike i Etrurije, Pandatrija zapadno od Kume, Kerkina pred Malom Sirtom i sl.

²⁶ Tako je, prema Dionu Kasiju (LXVII 13), Hereniju Senecionu, zbog toga što je napisao pohvalu u čast Helvidija Priska, koji je bio osuđen pod Domicijanom, zamjereno kako nakon kvesture teži za višom počasnom službom.

²⁷ Kao u pravom ratu prokazivači (*delatores*) su preotimali visoke državne službe i svećeničke položaje od žrtava svojih nedjela.

²⁸ Upraviteljstva, lat. *procurationes*, službe koje su obavljali *procuratores*. Ovdje se misli na *procuratores Caesaris*, carske dvorske službenike, zastupnike cara u financijskim poslovima. Otkako je država bila podijeljena u carske i senatorske provincije (27. pr. Kr.), vrhovnu vojnu vlast kao i civilnu upravu u carskim provincijama vršili su u

svojih gospodara, oslobođenici protiv svojih zaštitnika, napokon, i one koji nisu imali neprijatelja upropastiše prijatelji.²⁹

3. Ne bijaše ipak uvijek tako lišen vrlina da ne bi pokazao i dobrih primjera. Pratili su izbjeglu djecu majke, išle za muževima u progonstvo žene; smioni srodnici, postojani zetovi, nepokolebiva, čak i na mukama, vjernost robova; krajnje nevolje i smrtne opasnosti znamenitih muževa hrabro podnesene, a svršeci života dostojni proslavljenih smrti pradjedova.³⁰ Pored mnogovrsnih nesreća čovječanstva — kobna znamenja na nebu i zemlji, i opomene munja, i pretkazanja budućih događaja, radosna i žalosna, dvosmislena i očita. I nikad, naime, nije strašnijim porazima rimskoga naroda i jasnijim znakovima potvrđeno kako bogovima nije na brizi naša sigurnost, nego osveta.

ime cara namjesnici imenovani na neodređeno vrijeme (*legati Augusti* ili *Caesaris pro praetore*), dok su senatorskim provincijama, ukoliko su bile u nadležnosti senata, upravljali *proconsules* kao namjesnici koje je postavljao senat, i to držanjem i na jednu godinu. Cijela je financijska uprava u vrijeme o kojemu je ovdje riječ u prvom redu stajala pod carskim upraviteljem (*procurator Caesaris*), koji je često bio još i pod tajnim nadzorom careva legata (*legatus Caesaris*). U senatorskim provincijama *procurator* je upravljao rashodima i dohocima carske blagajne (*fiscus*), koja je bila odvojena od državne blagajne (*aerarium*), dok su o prihodima i rashodima državne blagajne brinuli kvestori dodijeljeni prokonzulima kao državni financijski službenici. Inače, već pod prvim carevima u manjim provincijama postavljani su prokurator i kao namjesnici s pravom jurisdikcije i unutrašnje uprave. Takvi su prokurator i bili, primjerice, Poncije Pilat u Judeji (usp. *Ann.* XV 44), Petronije u Noriku (*Hist.* I 70), Albin u Mauretaniji (*Hist.* II 58). Nosili su titulu *procurator et praeses* ili *procurator pro legato* ili *procurator cum iure gladii*. Za prokurateore postavljani su većinom ljudi iz viteškog staleža, ali i carevi oslobođenici (*liberti Caesaris*), koji su se na taj način izdigli u viteški stalež (*ordo equester*).

²⁹ Kao što je, primjerice, Dolabelu upropastio njegov prisni prijatelj Plancije Var (v. II 63), Bareju Sorana njegov prijatelj i učitelj Publije Celer (v. IV 10).

³⁰ »Išle za muževima u progonstvo žene«; tako je, primjerice, Fanija, unuka hrabroga Arije, dvaput pratila muža Helvidija Priska u progonstvo, pod Neronom 66. posl. Kr. i pod Vespazijanom. — »Postojani zetovi«; kao Helvidije Prisko, Trazejin zet (v. IV 5). — »Vjernost robova«; v. IV 50. — »Svršeci života dostojni proslavljenih smrti pradjedova«; Tacit misli na slavne smrti ljudi staroga doba, kod Grka: Sokrata, Fokiona, Demostena, kod Rimljana: Katona Utičkog.

4. Ali, prije negoli ovo što sam naumio opišem, čini se kako treba ponoviti kakvo je bilo stanje Grada, kakvo raspoloženje vojski, kakvo držanje pokrajina, što zdravo u čitavu svijetu, što bolesno, da se upoznaju ne samo izvanjski tokovi događaja — koji su ponajviše slučajni — nego smisao i uzroci.

Svršetak je Neronov, u prvoj navali veselja, bio, doduše, ugodan, ali je izazvao i različita raspoloženja, ne samo u Gradu — kod otaca i naroda ili u gradskoga vojnika — nego i kod legija i vojskovođa, jer se narodom pronijela tajna Carstva da se vladarom može postati i drugdje, ne samo u Rimu.³¹ No, očevi se radovahu, posluživši se smjesta slobodom odveć neobuzdano, kako to već biva spram vladara nova i izočna.³² Prvaci vitezova najbliži veselju očeva.³³ Svanula je nada za bogati dio naroda povezana s moćnim obiteljima, štićenike i oslobođenike osuđenikā i prognanikā.³⁴ Siromašan puk, navikao na cirk i kazalište, zajedno s onim najpokvarenijima od robova ili onima koji su se, upropativši svoja dobra, hranili uz sramotno služenje Neronu — utučeni i željni ogovaranja.³⁵

5. Pošto gradski vojnik — navikao na dugogodišnju službu carevima i više varkom i na vanjski poticaj negoli po svojoj naravi naveden na izdaju Nerona — shvati da mu se ne daje dar obe-

³¹ »Otaca«; senatorā. — »Gradskoga vojnika«; pod gradskim vojnikom podrazumijevaju se ovdje, kao i u pogl. 5, pretorijske trupe u gradu sastavljene od devet *cohortes praetoriae* i tri *cohortes urbanae* (o kojima v. bilj. uz pogl. 20). — »Vladarom može postati i drugdje«; kao što je Galbu carem izvikala Šesta legija (*VI Victrix*) u Tarakonskoj Hispaniji (*Hispania Tarraconensis*) početkom travnja 68. posl. Kr. Galba je bio prvi koji je od svoje vojske izvikan za cara, a taj će postupak postajati sve češća praksa.

³² »Izočna«; Galba se još uvijek nalazio na maršu iz Hispanije u Rim.

³³ »Prvaci vitezova«; vitezovi senatorskog dostojanstva, kojima je, od vremena Augusta, imutak procijenjen na milijun sestercija omogućavao da se po časti izjednače sa senatorima; nosili su kao i senatori široki purpurni porub na tunici (*latus clavus*).

³⁴ »Povezana s moćnim obiteljima«; ustanovom štićeništva (klijentele).

³⁵ »Navikao na cirk i kazalište«; u kojima je nastupao i Neron kao pjevač, glumac i natjecatelj u utrkaма zaprega.

ćan od Galbe i da mu po veličini plaća i nagradā nije jednak položaj u miru kakav i u ratu, te da je vladar zahvalniji legijama koje su ga uzdigle na vlast, a inače sklon na prevrat, zločinačkim se povrhu toga djelovanjem prefekta Nimfidija Sabina, koji se trudio da dođe na vlast, dao poticati na bunu.³⁶ Nimfidije je spriječen u samome pokušaju, no, premda je bila uklonjena glava odmetništva, u većine je vojnika ostala zla savjest, a činila su svoje i govorkanja onih koji su grdili starost i lakomost Galbinu.³⁷ Hvaljena nekoć i u vojničkim pričanjima slavljena strogost njegova plašila je one koji su prezirali staru vojničku stegu i koji su se u četrnaest godina pod Neronom bili navikli da ništa

³⁶ Pretorijski prefekt (zapovjednik carske tjelesne straže osnovane od Augusta) Nimfidije Sabin, koji se izdavao za Kaligulina nezakonitog sina (usp. *Ann.* XV 72; *Plut. Galb.* 9), nakon Galbine pobune zavarao je pretorijance kako Neron misli na bijeg u Egipat, te ih je obećanjem nagrade (prema *Plut. Galb.* 2, svakom pretorijancu po 7500 drahma, a svakom legijskom vojniku po 1250, što je dotada bio najveći dar ikad obećan vojniku) pridobio na vjernost Galbi. Oslanjajući se na svoj moćan utjecaj za prijašnjih vladara, tadašnji svemoćan položaj u Rimu, kao i na privrženost pretorijanaca, a hoteci iskoristiti spor i dugotrajan marš Galbin prema Rimu, smislio je kako da se sam popne na carsko prijestolje. Približio se svom cilju svgrnuvši Tigelina, s kojim je dijelio zapovjedništvo nad carskom gardom. No kad se preko svojih agenata u glavnom stanu Galbinom uvjerio da je za pretorijskog prefekta imenovan Kornelije Lakon, a da je on, pored miljenika Galbinih Tita Vinija i Kornelija Lakona, zadobio na novom carskom dvoru tek podređen položaj, dao se na posao: pretorijanci su se u pola noći imali okupiti u dvorištu vojarnje i ondje ga pozdraviti kao ratnog zapovjednika. No jednom tribunu iz Galbine stranke pošlo je za rukom uvjeriti svoju kohortu u nečasnost izdaje čovjeka kojega su sami priznali vladarom, te preko svojih ljudi pridobiti većinu ostalih pretorijanaca da zadrže prisegu Galbi. Kad se na to Nimfidije u dogovorenu uru, s govorom koji mu je pripremio designirani konzul Cingonije Varon, u svečanom odijelu pojavio pred vratima vojarnje, našao ju je zativorenom. Usprkos nepovoljnu odgovoru koji je na svoje pitanje dobio od straže, zahitjevao je da ga s njegovom pratnjom puste unutra, u čemu je na kraju i uspio. Jedan od njegovih pratilaca štitom ga je načas obranio od koplja, no kad su pretorijanci na njega navalili mačevima, dao se u bijeg i uskoro pao pod njihovim udarcima; usp. *Suet. Galb.* 11; *Plut. Galb.* 14. — »Legijama koje su ga uzdigle na vlast«; *VI Victrix, X Gemina* i *VII Galbiana*, koju je osnovao Galba, unovačivši je iz hispanjskih provincijalaca za rat protiv Nerona, poslije nazvana *Gemina*. (v. pogl. 6: »hispanjska legija«, *legio Hispana*).

³⁷ »Starost Galbinu«; Galba je tada bio u sedamdeset i trećoj godini života (v. pogl. 49).

manje ne vole mane vladara nego što su nekoć poštovali vrline. Čula se k tomu i Galbina riječ — časna za državu, njemu samom pogibeljna — kako on kupi, a ne kupuje vojnika. Ostalo, međutim, nije bilo s ovime u skladu.

6. Nemoćna starca upropaštavahu Tit Vinije i Kornelije Lakon — prvi jedan od najpokvarenijih među smrtnicima, drugi jedan od najvećih kukavica — navlačeći na nj mržnju zbog svojih sramotnih djela i prezir zbog svoje mlitavosti.³⁸ Spor bijaše put Galbin i krvav zbog ubojstva budućega konzula Cingonija Varona i bivšega konzula Petronija Turpilijana.³⁹ Jedan kao drug Nimfidijev, drugi kao vojskovođa Neronov bez saslušanja i bez sudske obrane stradaše kao nedužne žrtve. Ulazak u Grad, nakon pokolja tolikih tisuća nenaoružanih vojnika, bijaše kobno znamenje, a i onima koji su ubijali užasan.⁴⁰ Pošto je dovedena

³⁸ Tit Vinije, punim imenom Tit Vinije Rufin (*T. Vinius Rufinus*), prije toga Galbin legat, bio je nakon njegova uspona na prijestolje, uz Kornelija Lakona, najutjecajniји član carskoga vijeća; u to vrijeme konzul s Galbom (v. pogl. 1). O njegovoj osobi v. pogl. 48. — Kornelije Lakon, novi pretorijski prefekt (raniji *assessor*, prisjednik, pomoćnik pretorov), igrao je istaknutu ulogu za kratkotrajne Galbine vladavine i bio ubijen zajedno sa svojim gospodarom; v. pogl. 46; usp. Plut. *Galb.* 27.

³⁹ »Spor bijaše put Galbin«; Galba je krenuo iz Hispanije početkom srpnja, a u Rim stigao tek u rujnu 68. posl. Kr. — »Budućega konzula Cingonija Varona«; punim imenom Gaj Cingonije Varon (*C. Cingonius Varro*); kao *consul suffectus* trebao je obnašati konzulat u posljednja četiri mjeseca 68. posl. Kr. Njegova se smrt datira u kolovoz 68. posl. Kr. Plutarh (*Galb.* 14) tvrdi kako je on napisao govor kojim se Nimfidije Sabin obratio pretorijancima; v. o njemu i *Ann.* XIV 45. — Petronije Turpilijan obnašao je konzulat 61. posl. Kr., do 1. ožujka te godine, a potom je kao namjesnik poslan u Britaniju da zamijeni Svetonija Paulina i suzbije ustanak Britanaca. Ostao je ondje do 63. posl. Kr., uspostavio prijašnji poredak, ne upuštajući se u daljnje pothvate. Nakon polaganja dužnosti nagrađen je trijumfalnim počasnim znamenjima (usp. *Ann.* XIV 29. 39; XV 72; *Agr.* 16). Bio je dugogodišnji pouzdanik Neronov (usp. pogl. 37; *Ann.* XV 72; Plut. *Galb.* 15).

⁴⁰ »Nakon pokolja tolikih tisuća nenaoružanih vojnika«; pomorskih vojnika, mornara (*ἐπιβάται*), koji su težili časnijoj i unosnijoj službi u kopненоj vojsci. Neron je tisuće ovih pomorskih vojnika premjestio u Rim, kao zaštitu svojega prijestolja, i iz elite ovih trupa osnovao *legio I classica* (v. niže: »koju je iz flote sastavio Neron«). Ostali su se također nadali promaknuću. Galba je pri svom ulasku u Rim zadržao pomorsku legiju u službi, ali je ostale pomorske trupe vratio u njihov prijašnji položaj.

hispanaska legija, a i dalje se zadržala ona koju je iz flote bio sastavio Neron, grad bijaše pun neuobičajene vojske.⁴¹ K ovomu još i mnogi odjeli iz Germanije, Britanije i Ilirika, što ih je isti taj Neron odabrao i poslao na Kaspijska vrata i u rat koji je spremao protiv Albanaca, a onda ih pozvao natrag da suzbije Vindeksove pokušaje.⁴² Vladalo je opće prevratno stanje, ne doduše naklonjeno određenomu pojedincu, ali zato na raspolaganju odvažnomu.

Razočarani mornari revoltirano su se svojim zahtjevima suprotstavili caru na Mulvi-jevu mostu. Nesmiljeni ih je vladar razbio svojom vojskom i dao ih za kaznu desetkovati (v. i pogl. 37: »tolike tisuće«; usp. i Suet. *Galb.* 12). Preostale je zadržao u zatvoru.

⁴¹ Hispansku je legiju od hispanških provincijalaca za borbu protiv Nerona osno- vao Galba. U vrijeme Otonova ustanka nema je u Rimu. Susrećemo je ponovo posli- je u Panoniji (v. pogl. 67. 86; II 11), kamo je vjerojatno upućena na vijest o previra- nju među germanskim legijama, da podupre vjerne i suzbije buntovne vojnike. Nak- on toga sjedinjena je s Vespazijanovom *legio I Germanica*, te je primila nadimak *Gemina*. — »Kuju je iz flote sastavio Neron«; ovu je legiju Neron sastavio najvećim dije- lom od novaka iz Dalmacije, Panonije i Trakije; nazvana je *legio classica* (v. pogl. 31) ili *prima classicorum* (II 67) ili samo *prima* (II 11. 23. 24) ili *prima Adiutrix* (II 43; III 44). Čini se da joj je nadimak *Adiutrix* dao Oton, jer se s tim dodatkom spominje tek u II 43. — »Grad pun neuobičajene vojske«; Rimljani su unutar gradskih zidina dot- tad mogli vidjeti samo pretorijance i *cohortes urbanae* (v. pogl. 4 i 7). Pod Galbom u gradu su se uz Neronovu pomorsku legiju našli i hispanški provincijalci iz *legio VII Galbiana*.

⁴² Kaspijska vrata, klanac između Medije i Hirkanije koji je vodio na jugozapadnu obalu Kaspijskog jezera, uzduž koje se moglo zaobići Armensko gorje i krenuti na Al- bance, smještene na jugoistočnim obroncima Kavkaza. Plinije Stariji (*N. h.* VI 13, 40) naziva ga Kavkaskim vratima (*portae Caucasiae*). Svetonije (*Ner.* 19) pripovijeda kako je Neron za pohod na Albance unovačio novu legiju od italških novaka visokih šest stopa (178 cm), koju je nazivao falangom Aleksandra Velikog. — »Vindeksove pokušaje«; ustanak Gaja Julija Vindeksa, propretora Lugdunske Galije. Vindeks, koji je potjecao iz galske senatorske obitelji, odlučio se početkom 68. posl. Kr. su- protstaviti bezobzirnoj samovolji Neronovoj, te se povezaao s Galbom, namjesnikom Tarakonske Hispanije i ponudio mu prijestolje. Kod Vezoncija (danas Besançon) naišao je na vojsku koju je iz gornje Germanije vodio Lucije Verginije Ruf. Vindeks i Ruf su se sporazumjeli, ali su se vojske i protiv njihove volje sukobile, te je u strašnoj bitki palo 20.000 Gala. Vindeks je od žalosti izvršio samoubojstvo. Pobjedničke su legije potrgale Neronove slike sa svojih bojnih znakova i Verginija proglasile carem. Verginiju su se ponudile i ilirske legije. No on je čekao vijesti iz Rima i jedva uspio primiriti vojnike. O Verginiju usp. *Ann.* XV 23; *Hist.* I 8. 9. 51. 77; II 49. 51. 68; III 62.

7. Slučaj je htio te u isto vrijeme pristigoše vijesti o smrti Klodija Macera i Fonteja Kapitona.⁴³ Macera, koji je u Africi nesumnjivo izazivao nered, ubio je prokurator Trebonije Garucijan, na Galbinu zapovijed, Kapitona u Germaniji, zbog toga što se laćao slična pothvata, ubiše Kornelije Akvin i Fabije Valent, legijski legati, prije nego što im je bilo naloženo.⁴⁴ Bilo je onih koji su vjerovali da se Kapiton, omražen, doduše, i odvratn zbog svoje lakomosti i pohote, klonio razmišljanja o prevratu, ali da su legati, koji su ga nagovarali na rat, pošto ga ne mogoše natjerati na nj, na svoju ruku izmislili optužbu i podmuklo ubojstvo, a Galba da je to, iz prevrtljivosti svojega duha, ili da dalje ne istražuje — kako se god zbilo, kad se već nije moglo promijeniti — odobrio.⁴⁵ I jedna i druga smrt primljene su inače nepovoljno, i jedanput omraženom vladaru bilo dobri bilo zli postupci donašahu jednaku mržnju. Sve na prodaju, sve-moćni oslobođenici, ruke robova grabežljive u iznenadnom preokretu i, kako to već biva, kod starca — u silnoj žurbi, a ista zla i na novome carskom dvoru, jednako teška, ali ne i jednako opravdana. Sama je dob Galbina bila na podsmijeh i prezir onima koji su bili navikli na mladost Neronovu, te uspoređivali careve po ljepoti i stasitosti, kao što je to već običaj u svjetine.

⁴³ Klodije Macer, punim imenom Lucije Klodije Macer (*L. Clodius Macer*), legat *legio III Augusta* u Africi (v. pogl. 11), otpao od Nerona, ali se nije priključio Galbi (na njegovim novcima stoga nalazimo natpis: *S. C. i pro prae[tore] Africae* — na republikanski način). Pošto je senat priznao Galbu, igrao je i dalje ulogu republikanca, te je svojoj legiji dao ime *Liberatrix* («Osloboditeljica»), a možda osnovao i drugu, pod svojim nadimkom. Sprečavao je dovoz žita iz Afrike ne bi li gladu potaknuo rimski puk na ustanak (v. pogl. 73; usp. Plut. *Galb.* 6 i 13; Suet. *Galb.* 11). — Fonteju Kapiton, konzular (konzul 67. posl. Kr.) i namjesnik (*legatus Augusti pro praetore*) u donjoj Germaniji. O bližim okolnostima v. pogl. 58 i III 62.

⁴⁴ Fabije Valent, legat, tj. zapovjednik, vjerojatno Pete legije i pomoćnih četa koje su joj pripadale (v. IV 18). Kratak pregled njegova života, povodom njegove smrti u Urbinu, daje Tacit u III 62.

⁴⁵ »Bilo je onih«; pisaca carskoga doba, u čije pouzdano svjedočanstvo Tacit vjeruje.

8. U Rimu je, dakle, kako se moglo i očekivati kod tolika stanovništva, bilo ovakvo stanje duhova. Glede pokrajina: Hispanijom upravljaše Kluvije Ruf, muž okretan u govoru i građanskog kova, posve nevičan ratu.⁴⁶ Galije su, pored sjećanja na Vindeksa, bile obvezane skorašnjim poklonom rimskoga građanskog prava i daljnjom olakšicom u porezu.⁴⁷ Galske općine u susjedstvu germanskih vojski nisu ipak uživale istu čast; neke, kojima su, dapače, bila oduzeta njihova područja, s jednakim su bolom procjenjivali tuđe pogodnosti i povrede svojih prava.⁴⁸ Germanske vojske — najopasniji dio među tolikim snagama — bijahu uznemirene i srdite zbog ohola ponašanja nakon nedavne pobjede i u strahu da im ne predbace kako su pomagale drugu stranku.⁴⁹ Kasno otpadoše od Nerona, a ni Verginije se ne izjasni odmah za Galbu.⁵⁰ Ostalo je dvojbeno da li je uistinu

⁴⁶ »Hispanijom«; Tarakonskom, u kojoj su ostale legije *VI Victrix* i *X Gemina*. — Kluvije Ruf, konzular i Neronov pratilac na njegovu umjetničkom putu po Grčkoj 67. posl. Kr. (usp. Suet. *Ner.* 21). Galba ga je u ljeto 68. posl. Kr. postavio za svojega nasljednika u Tarakonskoj Hispaniji. Nije se upuštao u političke spletke. Obrazovan i čovjek od pera. Njegove *Historije* (usp. Plin. *Epist.* IX 19, 5), koje su vjerojatno započinjale s Gajem Cezarom, a završavale s Vitelijem, bile su, zajedno s povijesnim djelima Plinija Starijeg, glavni Tacitov izvor za prikaz ovoga doba; Tacit ih, međutim, citira samo u *Ann.* XIII 20; XIV 2. Vidi o njemu i pogl. 76; II 58. 65; III 65; IV 39.

⁴⁷ »Pored sjećanja na Vindeksa«; sljedbenici Vindeksa postali su gorljivi pristaše Galbe. — »Obvezane skorašnjim poklonom rimskog građanskog prava«; Pod Klaudivijem 48. posl. Kr. dobile su obitelji ili članovi galskoga plemstva, koji su po državnom ugovoru ili po milosti carevoj imali rimsko građansko pravo bez prava glasa (*civitas sine suffragio*), senatskim zaključkom pravo glasa (*suffragium*), te su tako mogli biti birani i u senat (usp. *Ann.* XI 23. 25). Galba je udijelio *civitas cum suffragio* svim građanima koji su bili pristali uz Vindeksa i njegovu stranku. — »Olakšicom u porezu«; tako da je općinama koje su se bile priključile Vindeksu i njegovoj stranci oprostio četvrtinu poreza; v. pogl. 51; usp. Plut. *Galb.* 18

⁴⁸ »Galske općine u susjedstvu germanskih vojski«; Treverci i Lingonci, koji su bili poduprli Verginija; v. o njima pogl. 53 i d.

⁴⁹ Germanske vojske bile su srdite jer nisu dobile nikakve nagrade. — »Nakon nedavne pobjede«; v. pogl. 6.

⁵⁰ Verginije, punim imenom Lucije Verginije Ruf (*L. Verginius Rufus*), konzular i namjesnik gornje Germanije. Nakon Vindeksove smrti zadržao je oprezan odnos prema Galbi, ali se suprotstavio svojim vojnicima koji su ga htjeli izvikati za cara,

htio carsku vlast. Opće je mišljenje bilo da su mu vojnici ponudili carstvo. Ubojstvo Fonteja Kapitona osuđivali su ipak čak i oni koji zbog toga nisu mogli žaliti. Nedostajao im je vojskovođa, pošto je Verginije bio povučen pod izlikom prijateljstva, a to što ga ne šalju natrag i što ga, dapače, okrivljuju primali su kao optužbu uperenu protiv njih samih.⁵¹

9. Vojska gornje Germanije preziraše legata Hordeonija Flaka, nemoćna zbog starosti i slaboće nogu, neustrajna i bez ugleda.⁵² Vojnikom ne mogaše upravljati ni u miru; tek su se onda pravo raspaljivali kad ih je, onako goropadne, svojom nemoći pokušavao obuzdati. Legije donje Germanije duže su vrijeme bile bez konzulskog legata, sve dok se po Galbinu nalogu ondje nije pojavio Aulo Vitelije, sin Vitelija, cenzora i trostrukog konzula.⁵³ Činilo se kako je to dovoljno. U britanskoj vojsci ni traga

prepuštajući taj izbor senatu i rimskom narodu. Na to aludira i njegov grobni natpis koji je sam sastavio za života: *Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium adseruit non sibi, sed patriae.* (»Ovdje je položen Ruf, koji, pošto suzbijen bi Vindice, / Za se ne prisvoji vlast, nego domaji je da.«). Tripit biran za konzula (63, 69, i 97. posl. Kr.), umro je za vrijeme trećega konzulata u 83. godini života. Tacit, koji ga je zamijenio kao *consul suffectus*, održao mu je nadgrobni govor.

⁵¹ Nigdje nema spomena o eventualnom procesu protiv njega i čini se da je ovo samo fantazija sumnjičave svjetine.

⁵² Područje uz Rajnu bilo je radi vojničkih i administrativnih potreba podijeljeno u dvije provincije: gornju i donju Germaniju. Gornja Germanija protezala se na objema stranama rijeke Rajne od Vindonise do Mogoncijaka, donja Germanija od Mogoncijaka do Sjevernog mora, uključujući i malen teritorij na desnoj obali Rajne. U svakoj provinciji obično su bile stacionirane četiri legije, no u ovo vrijeme vojska gornje Germanije sastojala se samo od triju legija: *IV Macedonica*, *XXI Rapax* i *XXII Primigenia*, koje su imale svoja sjedišta u Mogoncijaku (*Mogontiacum*; danas Mainz) i u Vindonisi (*Vindonissa*; danas Windisch u kantonu Aargau). Četvrta legija, *II Augusta*, premještena je u vrijeme cara Klaudija u Britaniju (v. III 22. 44; *Ann.* XIV 37). — Hordeonije Flak, punim naslovom svoje službe: *legatus consularis Augusti* (ili *Caesaris*) *pro praetore*, bio je nasljednik Verginijev. O njegovu značaju usp. pogl. 56 i IV 19. — »Slaboće nogu«; opisni izraz za grecizam *podagra* (ulozi, giht, kostobolja).

⁵³ Legije donje Germanije bile su: *I Germanica*, koja se nalazila u zimskom taboru u Boni (*Bonna*; danas Bonn), *V Alaudae* i *XV Primigenia*, u Veterima (*Vetera castra*; »Stari tabor«) kod današnjeg Xantena, i *XVI Gallica*, u Noveziju (*Novesium*; danas

gnjevu:⁵⁴ i doista, nijedne se druge legije za svih nemira građanskih ratova nisu vladale besprjekornije, bilo zato što su bile daleko i razdvojene Oceanom, bilo stoga što su se čestim vojnim pohodima naučile radije mrziti neprijatelja.⁵⁵ Mir i u Iliriku, premda su se legije koje je prizvao Neron, dok su boravile u Italiji, u poslanstvima obraćale Verginiju.⁵⁶ Ali, razdvojene velikim prostorom — što je najzdravije za uzdržavanje vojničke odanosti — vojske nisu utjecale jedna na drugu ni manama ni vrlinama.

10. Istok još uvijek miran.⁵⁷ Sirijom i četirima legijama upravljaše Licinije Mucijan, muž na jednaku glasu po sreći i nesreći.⁵⁸ Utjecajna prijateljstva gajio je iz častoljublja još kao mladić. Upropativši ubrzo imanje i našavši se u neodrživom položaju, a naslutivši i bijes Klaudijev, izmakao je u samoću Azije, te je

Neuss). Usp. IV 25. 26. 35. — »Duže su vrijeme«; od umorstva Fonteja Kapitona do 1. prosinca iste godine (v. pogl. 52). — O prošlosti Aula Vitelija v. pogl. 52. — O njegovu ocu Luciju Viteliju, cenzoru i trostrukom konzulu, v. pogl. 52.

⁵⁴ Britansku su vojsku činile legije: *II Augusta*, *IX Hispana* i *XX Valeria*.

⁵⁵ »Besprjekornije«; njihovo vladanje ipak nije dugo vremena ostalo takvo; v. pogl. 60.

⁵⁶ »U Iliriku«; u Panoniji: *legio XIII Gemina*, poslije i *VII Galbiana* (v. pogl. 6); u Dalmaciji: *XI Claudia* i *XIV Gemina Martia Victrix*; u Meziji: *VII Claudia*, *VIII Augusta* i *III Gallica* (v. pogl. 79).

⁵⁷ Pod Istokom ovdje se misli samo na Siriju i Judeju i vojske u njima.

⁵⁸ »Četirima legijama«; *III Gallica*, *IV Scythica*, *VI Ferrata* i *XII Fulminata*; prva od ovih u to je vrijeme zapravo već bila premještena u Meziju (v. pogl. 79). — Licinije Mucijan, punim imenom Gaj Licinije Mucijan (*C. Licinius Mucianus*), udaljivši se pred Klaudijem u Aziju, postao je pod Neronom 61. posl. Kr. namjesnik Likije, a potom, od 67. posl. Kr., namjesnik Sirije, koja je bila konzulska provincija. Prema Pliniju Starijem (*N. h.* II 106, 231; XII 5, 9), triput konzul (prvi put prije 67, potom 70, napokon 72. posl. Kr.). Nakon što je Vespazijan proglašen carem, postao je njegov najvjerniji i najsnažniji pomagač (v. knj. II–IV; usp. Suet. *Vesp.* 6). Umro prije 77. posl. Kr. Njegovim se dvojbеним prirodoslovnim i zemljopisnim opažanjima, koji je ovaj sabrao za svog dugotrajna boravka na Istoku koristio Plinije Stariji, koji ga citira na više mjesta svog opsežnog enciklopedijskog djela. O njegovu značaju v. II 5. 84; III 8; o njegovoj ulozi u građanskom ratu v. II 95.

tamo živio životom toliko bliskim prognaničkom, koliko poslije vladarskom.⁵⁹ Mješavina raspuštenosti i radinosti, ljubaznosti i drskosti, dobra i zla; prekomjerne naslade u besposlici, velike hrabrosti u svakom vojnom pohodu. Vidljivi postupci njegovi mogli su se pohvaliti, potajni na lošem glasu. No kod potčinjenih, kod prijatelja, kod drugova — zahvaljujući različitim mamcima — utjecajan: ukratko, takav da mu je vlast bilo lakše predati negoli obnašati. Judejski je rat trima legijama vodio Flavije Vespazijan (vojskovođom ga je bio izabrao Neron).⁶⁰ I nije Vespazijan prema Galbi gajio ni sklonosti ni netrpeljivosti; dapače, sina je Tita bio poslao da ga pozdravi i izrazi mu poštovanje — kako ćemo spomenuti na prikladnom mjestu.⁶¹ Da je znamenjima i proroštvima tajnovite sudbine carska vlast bila predodređena Vespazijanu i njegovoj djeci, uvjerali smo se nakon njegova uspona na prijestolje.⁶²

11. Egiptom i četama kojima se imao držati na uzdi, sve tamo od božanskog Augusta, upravljaju rimski vitezovi, vladajući njime kao kraljevi.⁶³ Činilo se, naime, svrsishodnim pokrajinu

⁵⁹ »Bijes Klaudijev«; zbog njegove veze s Mesalinom.

⁶⁰ »Judejski rat«; v. V 10. — Flavije Vespazijan, punim imenom Tit Flavije Vespazijan (*T. Flavius Vespasianus*), kao drugi sin Flavija Sabina nosio je, po običaju ustaljenom u carsko vrijeme, nadimak prema imenu svoje majke Vespazije; njegov stariji brat zadržao je očevo nadimak Sabin (v. o njemu II 1). Vespazijan je rođen u Reati 17. studenoga 9. pr. Kr. Do ovoga vremena kao vojnik ili namjesnik provodio je život u Trakiji, na Kreti, u Germaniji i Britaniji; bio je edil 38. posl. Kr., pretor 40. posl. Kr. i konzul 51. posl. Kr. God. 66. posl. Kr. Neron ga je imenovao zapovjednikom vojske koja je imala povesti rat protiv Judejaca.

⁶¹ Vidi II 1.

⁶² Vidi II 78; usp. Suet. *Vesp.* 5.

⁶³ U Egiptu su bile smještene dvije legije: *XXII Deiotariana* i *III Cyrenaica*. — O iznimnom položaju Egipta spram ostalih provincija Carstva usp. III 8; *Ann.* II 59. Na mjesto prijašnjih egipatskih kraljeva stupili su prefekti koje je car birao iz redova rimskih vitezova i koji su bili odgovorni samo njemu. Njihov položaj bio je viši od položaja ostalih prokuratora, već i po tome što su zapovijedali dvjema ondje smještenim legijama. Po Augustovoj odluci njihovi su propisi imali vrijednost odluke rimskog magistrata.

teško pristupačnu, žitorodnu, nesložnu i prevrtljivu zbog praznovjerja i razvratnosti, nevještu zakonima i neupućenu u poglavarstva držati čvrsto uz vladarsku kuću.⁶⁴ Upravljaše tada Tiberije Aleksandar, pripadnik istoga naroda.⁶⁵ Afrika i legije u njoj bile su, nakon ubojstva Klodija Macera, zadovoljne bilo kakvim vladarom, otkako su iskusile gospodara iz nižega staleža.⁶⁶ Dvije Mauretanije, Recija, Norik, Trakija i one druge koje su na uzdi držali prokurator, kako je koja bila u susjedstvu kojoj vojsci, tako se doticajem s moćnijima dala navoditi na naklonost ili mržnju.⁶⁷ Neoružane pokrajine — a navlastito sama Italija, izložena svakojakom ropstvu — bile su određene za ratnu nagradu.⁶⁸ Takav je bio položaj rimske države kada su Servije Galba, po drugi put, i Tit Vinije, kao konzuli, nastupili godinu, sebi posljednju, državi malone krajnju.

⁶⁴ Egipat je pripadao imanju carske kuće (*patrimonium Caesaris*).

⁶⁵ Tiberije Aleksandar, ili, kako sam sebe naziva u jednom ediktu (*CIG* 4957), Tiberije Julije Aleksandar, potjecao je iz židovskog roda naseljena u Egiptu; bio je nećak pisca Filona Aleksandrijskog. Rođen u Egiptu, napustio je zbog častoljublja vjeru svojih otaca i postao upravitelj (*procurator*) Judeje (46–48. posl. Kr.). God. 63. posl. Kr. srećemo ga kao ratnog povjerenika za opskrbu vojske u Korbulonovu stožeru (usp. *Ann.* XV 28), god. 67. posl. Kr. postaje prefekt Egipta (v. i ovdje II 74. 79), a 70. posl. Kr. pretorijski prefekt kod Tita u Judeji. Njegova je obitelj uzdignuta u vi-teški stalež sa senatorskim pravima (usp. *Ann.* XV 28).

⁶⁶ U ovo se vrijeme u Africi nalazila samo jedna legija — *legio III Augusta*, u današnjem Tunisu i istočnom dijelu Alžira, i to u Tevestu na granici provincije Afrike i Numidije. — O Klodiju Maceru v. bilj. uz pogl. 7. Njegovu nesmiljenost i okrutnost prikazuje Plutarh (*Galb.* 6).

⁶⁷ »Dvije Mauretanije«; jedna i druga pod jednim prokuratorom. Zapadna provincija zvala se Tingitana, po glavnom gradu Tingisu (danas Tanger), istočna Cezarijska, s glavnim gradom Cezarejom (prijašnji Jol). Granicu između provincija činila je rijeka Moluha, koja je nekoć dijelila Jugurtino (Numidija) i Bokhovo (Mauretanija) kraljevstvo (usp. *Sall. Jug.* 19, 7; 92, 5; 110, 8). — Recija, zapadno od Norika, sjeverno od Italije, od Augusta provincija pod upravom prokuratora. — Norik, između Recije i Panonije. — Trakija, od Klaudija provincija pod upravom prokuratora.

⁶⁸ »Neoružane pokrajine«; provincije bez stajaće vojske, kao: Ahaja, Sicilija, Akvitanija, Belgika — većinom senatorske provincije.

12. Nekoliko dana nakon januarskih kalenda pristignu iz Belgike pisma prokuratora Pompeja Propinkva s obaviješću da legije gornje Germanije, prekršivši poštovanje prema zakletvi, zahtijevaju drugog zapovjednika i da senatu i rimskom narodu prepuštaju slobodan izbor, ne bi li se pobuna što blaže prihvatila.⁶⁹ Taj je događaj pospješio Galbinu odluku, jer je on već i prije u sebi i u društvu prijatelja razmišljao o usvojenju. I doista, tih mjeseci u čitavu gradu ne bijaše učestalijega razgovora, ponajprije zbog bezvlašća i želje za takvim pripovijestima, a potom zbog Galbine iznemogle već starosti. Malo se tko vodio ispravnim sudom i ljubavlju prema državi: mnogi su u budalastoj nadi, kako je već komu tko bio prijatelj ili štićenik, u laskavim brbljanjima određivali ovoga ili onoga, ne bi li dali oduška i svojoj mržnji prema Titu Viniju, koji je iz dana u dan postajao koliko moćniji, toliko i omraženiji. Ta nezasićena želja prijatelja koji se nadoše na tako visoku položaju pojačavala je upravo Galbina popustljivost, budući da se kod nekoga i lakovjerna griješi s manje straha i uz veću nagradu.⁷⁰

13. Vrhovna je vlast podijeljena između Tita Vinija, konzula, i Kornelija Lakona, pretorijskog prefekta; ne manja počast iskazana je Icelu, Galbinu oslobođeniku, kojega su obdarili prstenjem i nazivali ga viteškim imenom Marcijanom.⁷¹ Ovi se, nesložni i vukući svaki na svoju stranu i u neznatnijim pitanjima,

⁶⁹ »Nakon januarskih kalenda«; god. 69. posl. Kr. Pošto je prikazao vanjske i unutrašnje prilike Carstva, Tacit od ovoga poglavlja započinje s prikazom kraja Galbine vladavine. — Pompej Propinkvo bio je prokurator koji je vodio financije carske provincije pod upravom *legatus Augusti pro praetore*.

⁷⁰ O Galbinovoj popustljivosti prema prijateljima usp. pogl. 49.

⁷¹ Icel je bio prvi u Hispaniju donio vijest da je Neron ubijen i da su, najprije vojska, a potom narod i senat, Galbu proglasili carem, za što je nagrađen zlatnim pečatnim prstenom, koji je, uz *angustus clavus* (uzak porub na tunici), bio staleška oznaka vitezova, ali se u vrijeme Carstva udjeljivao i oslobođenicima (v. II 57; IV 39). Postao je potom jedan od glavnih Galbinih savjetnika. Dao ga je ubiti Oton; usp. Plut. *Galb.* 7; Suet. *Galb.* 14 i 22.

stadoše dijeliti u odluci o izboru nasljednika u dvije stranke. Vinije bijaše za Marka Otona, Lakon i Icel jednodušno podupirahu ne toliko nekog određenog, koliko nekog drugog.⁷² A ni Galbi ne bijaše nepoznato prijateljstvo između Otona i Tita Vinija; i u govorkanjima onih koji ništa ne propuštaju u tišini već se određivao zet i tast, budući da je Vinije imao neudanu kćer, a Oton bijaše neženja. Vjerujem kako ga je obuzela i briga za državu, koja bi bila uzalud predana od Nerona, ako bi bila prepuštena Otonu. Jer, Oton je dječastvo proveo lakomisleno, mladost raskalašeno, drag Neronu zbog natjecanja u razvratu. Zato mu je i povjerio na čuvanje Popeju Sabinu, carsku kurvu, kao svom dobrom znancu u bludničanju, dok se trudio da ukloni ženu Oktaviju.⁷³ Kad mu je potom upravo zbog Popeje postao sumnjiv, pod izlikom namjesništva, udaljio ga je u Luzitaniju.⁷⁴ Oton je blago i predano upravljao pokrajinom i prvi je prešao u stranku, a dok je trajao rat, kao najugledniji u vladarovu krugu, čim mu se ukazala nada u usvojenje, iz dana u dan sve je strastvenije grabio k tom cilju, računajući na potporu većine vojnika i naklonost carskoga dvora prema njemu kao slici i prilici Neronovoj.

⁷² O Vinijevu odnosu prema Otonu usp. pogl. 37, 39, 42 i 44. — Otonov otac Marko Salvije Oton prvi je u svojoj obitelji postao konzul, i to *consul suffectus*, 33. posl. Kr. Njegov istoimeni sin Marko Salvije Oton, kasniji car, rođen je 28. siječnja 32. posl. Kr. Za namjesnika Luzitanije postavio ga je Neron 59. posl. Kr. i u toj je provinciji Oton ostao do 68. posl. Kr., kada je podupro Galbu i dopratio ga u Rim.

⁷³ »Povjerio na čuvanje Popeju Sabinu«; usp. *Ann.* XIII 46. Odvratn detalj, koji donose Plutarh (*Galb.* 19) i Svetonije (*Oth.* 3), Tacit preskače. — Oktaviju, kćer cara Klaudija i Mesaline, Neron je htio ukloniti kako bi se oženio Popejom Sabinom, kćeri Popeje Sabine i Tita Olija, koja je iz svog prvoga braka s rimskim vitezom Rufrijem Krispinom imala sina, a s Neronom rodila kćer koja je nakon četiri mjeseca umrla (usp. *Ann.* XV 23). Neron je Oktaviju otjerao od sebe, prognao (usp. *Ann.* XIV 60; 63) i na nečovječan je način dao umoriti 62. posl. Kr. (usp. *Ann.* XIV 64).

⁷⁴ Usp. *Ann.* XIII 46. Radilo se u stvari o relegaciji (*relegatio*), blažem obliku prognanstva, iako se činilo da je Oton, koji je prije toga obnašao samo kvesturu, ovim činom bio nagrađen, budući da su provincijom Luzitanijom inače upravljali *legati Augusti pro praetore*. U Luzitaniji je Oton ostao kao namjesnik od 59. do 68. posl. Kr.

14. Nakon vijesti o germanskom ustanku, premda se još nije ništa pouzdano znalo o Viteliju, Galba, zabrinut kojim će pravcem nahrupiti silna vojska, a ne uzdaajući se ni u gradskoga vojnika, održi carsku skupštinu, što se u tom času smatralo jednim spasom.⁷⁵ I prizvavši — pored Vinija i Lakona — Marija Celza, budućega konzula, i Ducenija Gemina, gradskoga prefekta, nakon kraćeg govora o svojoj starosti dade dozvati Pizona Licinijana, bilo po vlastitu izboru, bilo — kako su neki vjerovali — pod pritiskom Lakona, koji je u kući Rubelija Plauta prijateljevao s Pizonom.⁷⁶ No podržavao ga je lukavo, kao da mu je ne-

⁷⁵ »Kojim će pravcem«; prema Galiji ili Germaniji, ili, pak, prema Italiji i prijestolnici. — »Carsku skupštinu«; u izvorniku: *comitia imperii*, ironično, po uzoru na izborne skupštine na kojima su se u doba Republike izabirali državni službenici: konzuli, pretori, pučki tribuni (*comitia consularia, praetoria, tribunicia* etc.).

⁷⁶ Marije Celzo, punim imenom Publije Marije Celzo (*P. Marius Celsus*), bio je 63. posl. Kr. legat Petnaeste legije koja je tada iz Panonije premještena u Siriju za pripomoć Korbulonu (usp. *Ann.* XV 25). Kao *consul designatus* ostao je vjeran Galbi (v. pogl. 14. 39. 45. 71). Pod Otonom primio je sa Svetonijem Paulinom i Anijem Galom zapovjedništvo nad padskom vojskom (v. pogl. 87; 23); god. 105. posl. Kr. po drugi put konzul. — »Budućeg konzula«; još se, dakle, nije održao ni prividan izbor *consul suffectus* u senatu ni njegovo proglašenje u komicijama, čime je izbor dobivao formalno-pravnu valjanost. Tek nakon proglašenja i polaganja prisege budući je konzul nosio naslov *consul suffectus*. — Ducenije Gemin, punim imenom Aulo Ducenije Gemin (*A. Ducenius Geminus*), konzular; god. 62. posl. Kr. bio je član (tročlanog) povjerenstva kojemu je Neron povjerio upravu nad državnim prihodima iz senatorskih provincija (usp. *Ann.* XV 18), a potom, prema *CIL* III 2883, namjesnik u Dalmaciji. U ovo vrijeme gradski prefekt, *praefectus urbi*, carski zamjenik u čijoj su nadležnosti bili poslovi održavanja reda i progon krivičnih djela u Rimu. — Pizon Licinijan, punim imenom Lucije Kalpurnije Pizon Frugi Licinijan (*L. Calpurnius Piso Frugi Licinianus*), rođen 38. posl. Kr., bio je dugo vremena u progonstvu (v. pogl. 48), te zbog toga nije obnašao nikakve javne službe. Roditelji su mu bili Marko Licinije Kras Frugi (konzul 27. posl. Kr.) i Skribonija, s materine strane unuka Seksta Pompeja Velikoga, a adoptivni otac Lucije Kalpurnije Pizon Frugi. Njegov otac, sin Lucija Pizona, velikog svećenika (konzul 15. posl. Kr.; umro 32. posl. Kr.), bio je, kako se čini, adoptiran od Marka Licinija Krasa (konzul 14. posl. Kr.), te je zadržao svoj stari kognomen *Frugi*. Pizonove roditelje i jednoga od njegove braće dao je pogubiti Klaudije, a njegovoga drugoga brata Neron (v. pogl. 48). — »Kako su neki vjerovali«; pisci carskoga doba, u čije pouzdano svjedočanstvo Tacit vjeruje (usp. pogl. 7 i II 99). — Rubelije Plaut, sin Gaja Rubelija Blanda i Julije, unuke Tiberijeve, smaknut na zapovijed Neronovu 62. posl. Kr. Usp. *Ann.* XIII 19; XIV 22. 57.

poznat, a dobar glas o Pizonu dao je njegovoj odluci vjerodostojnost. Pizon bijaše sin Marka Krasa i Skribonije, plemenita roda s obiju strana, izgledom i držanjem starinskoga kova, po nepristranoj ocjeni ozbiljan; onima koji su naginjali nepovoljnijem tumačenju činio se odveć neprijaznim. Ta se crta njegova značaja poočimu to više dopadala što je zabrinutima bila sumnjivija.

15. Galba, dakle, uhvati Pizona za ruku i progovori, kako se pripovijeda, na ovaj način: »Da te kao privatna osoba po kurijatskom zakonu pred svećenicima, kako je običaj, posinjujem, i meni bi bila čast primiti u svoju obitelj potomka Gneja Pompeja i Marka Krasa, i tebi odlikovanje svojem plemstvu priključiti sjaj Sulpicijeva i Lutacijeva roda.⁷⁷ Ovako su me, pak, jedno-dušnošću bogova i ljudi pozvanog za cara, savršene tvoje sposobnosti i ljubav prema domovini natjerale da ti carsku vlast, o kojoj su naši preci odlučivali oružjem, i koju sam zadobio ratom, ponudim kao čovjeku mira, po uzoru na božanskog Augusta, koji je sestrina sina Marcela, potom zeta Agripu, pa unuke svoje, naposljetku pastorka Tiberija Nerona, uzdigao na sebi najbliže dostojanstvo.⁷⁸ No August je nasljednika potražio u

⁷⁷ »Po kurijatskom zakonu pred svećenicima«; adopcija odraslih osoba koje više nisu u očinskoj vlasti, nazvana *arrogatio*, mogla je zadobiti valjanost samo onda ako je bila odobrena u kurijatskoj skupštini uz suglasnost svećenika. Otkako su, međutim, kurijatske komicije izgubile svoje političko značenje, funkciju ovih komicija obavljali su liktori, njih tridesetorica, kao predstavnici nekadašnjih 30 kurija. Galba adoptira Pizona kao *pontifex maximus* svećanim službenim očitovanjem — *nuncupatio* (usp. pogl. 17). — »Sulpicijeva i Lutacijeva roda«; Galbina obitelj pripada Sulpicijevu rodu. Njegova mati Mumija Ahajika bila je s materine strane unuka Kvinta Lutacija Katula, vođe senatske stranke (umro 60. pr. Kr.), i praunuka Lucija Mumija, osvajača Korinta (usp. Suet. *Galb.* 3).

⁷⁸ »Naši preci odlučivali oružjem«; Galbin otac pristajao je uz Cezara, dok je član obitelji Pizonā Gnej Kalpurnije Pizon bio revan sljedbenik Gneja Pompeja i senatske stranke. — Marcel, punim imenom Marko Klaudije Marcel (*M. Claudius Marcellus*), sin Oktavije, sestre Augustove, i Gaja Klaudija Marcela; oženjen svojom vlastitom sestričnom Julijom, kćeri Augustovom; umro 23. pr. Kr. u dobi od 20 godina,

kući, ja u državi, ne stoga što ne bih imao rođaka ili ratnih drugova, nego zato što ni sam nisam primio carsku vlast iz častohleplja, a dokaz mojoj tvrdnji neka bude ne samo moja rodbina, koju zapostavljam tebi, nego i tvoja. Ti imaš brata, jednaka plemstva, starijega, koji bi bio dostojan ove sreće da ti nisi preči.⁷⁹ Tâ tvoja dob koja se oslobodila mladenačkih strasti, taj život u kojem nema ničega čega bi se morao stidjeti. Dosad si podnosio samo nesreću; sreća iskušava srce još zamamnijim dražilima; jer, bijeda se strpljivo snosi, u sreći se kvarimo. Vjernost, iskrenost, prijateljstvo — najvrednija dobra ljudskoga srca — ti ćeš bez sumnje istom nepokolebivošću sačuvati, no drugi će ih ropskom uslužnošću slabiti. Širit će se ulagivanje i laskanje i — najgori otrov istinskoga osjećaja — sebični probitak. Iako ja i ti govorimo danas međusobno potpuno iskreno, ostali će radije biti s našom srećom negoli s nama. Svjetovati, naime, vladaru što bi trebalo mučan je posao; ulagivanje prema kojemu god vladaru ne iziskuje duboka osjećaja.

16. Kad bi neizmjerni ustroj carstva mogao opstati i držati se u ravnovjesju bez upravljača, dostojan bih bio da sa mnom započne republika. Ali već odavna nužda nas je dovela dotle da ni moja starost ne može rimskom narodu pružiti više negoli vrijedna nasljednika, a tvoja mladost više negoli dobra vladara. Pod Tiberijem i Gajem i Klaudijem bili smo tako reći baština

dvije godine nakon svoje ženidbe. Dvije godine nakon toga udao je August devetnaestogodišnju udovicu za četrdesetdvogodišnjeg Marka Vipsanija Agripu, svojega vjernog ratnog druga, pošto se ovaj rastao od Oktavijine kćeri Marcele (Mlade). Iz ovoga braka potekli su, osim ostale djece, Gaj Cezar i Lucije Cezar, koje je još prije Agripine smrti (12. pr. Kr.) ostarjeli vladar prihvatio kao svoju djecu (17. pr. Kr.). Gaj je umro na putovanju u Masiliji (2. posl. Kr.), a Lucije od rana zadobivenih na vojnom pohodu u Armeniji (4. posl. Kr.). — »Pastorka Tiberija Nerona«; nakon smrti Lucija Cezara August je Tiberija posinio, a 13. posl. Kr. postavio ga za suvladara (*collega imperii*) i dao mu doživotnu tribunsku vlast (*tribunicia potestas*).

⁷⁹ »Brata«; Krasa Skribonijana (v. pogl. 47. 48 i bilj. uz IV 39).

jedne jedine obitelji.⁸⁰ Naknada za slobodu bit će početak izbora nasljednika i, nakon svršetka doma Julijevaca i Klaudijevaca, onoga najboljega pronaći će usvojenje. Jer, rađati se i lozu vući od vladarā čista je slučajnost i nema nikakve veće vrijednosti; odluka o usvojenju potpuno je slobodan čin i, želi li se birati, pokazuje se jednodušnošću. Neka nam pred očima bude Neron, kojega, naduta zbog duga niza Cezarā, s grbače domovine nije zbacio ni Vindeks s nenaoružanom pokrajinom ni ja s jednom legijom, nego njegova vlastita nečovječnost, njegova razvratnost.⁸¹ A do sada i nije bilo primjera osuđena vladara.⁸² Mi, koje je rat i oni koji nas cijene prizvao k carstvu, bit ćemo izloženi mržnji, ma koliko bili zaslužni. Ne budi ipak preplašen ako dvije legije u ovoj svjetskoj pometnji još uvijek ne miruju.⁸³ Ni sâm nisam zatekao sigurno stanje, a čim se čuje za usvojenje, prestat će u meni gledati starca, što mi se sada jedino i predbacuje. Za Neronom će oni najpokvareniji uvijek čeznuti; meni i tebi valja se pobrinuti da za njim ne žude i čestiti. Za dalja upozorenja ovo nije povoljan čas, a moja je namjera potpuno ostvarena ako sam u tebi našao pravi izbor. Najprikladniji je, a ujedno i najkraći put do odabira između dobra i zla, ako se temeljito promisli što se prihvaća, a što osuđuje pod drugim vladarom. Jer, ovdje nema, kao u narodā kojima upravljaju kraljevi, stalne vladarske kuće i ropskog položaja za sve ostale, već ti je suđeno vladati ljudima koji ne mogu podnositi ni potpuna ropstva ni

⁸⁰ Julijevske, u koju su Tiberije i njegov brat Druz sa sinovima Druzom Germanikom i Klaudijem ušli adopcijom. Na isti je način i Klaudije posvojio svog pastorka Nerona Domicija i tako ga primio u istu obitelj. Neron, međutim, nije za sobom ostavio nasljednika carskoga prijestolja.

⁸¹ »S jednom legijom«; *VI Victrix*, koja je bila smještena u Tarakonskoj Hispaniji i koja je prva Galbu izvikala carem (v. V 16).

⁸² Cara koji bi doživio *damnatio memoriae*, koja se sprovodila brisanjem imena osuđene osobe iz dokumenata ili sa spomenika, te proglašavanjem ništavnosti njegove oporuke i drugih izjava posljednje volje.

⁸³ »Dvije legije«; *IV (Macedonica)* i *XXII (Primigenia)* u gornjoj Germaniji (v. pogl. 12 i 18).

neograničene slobode.« Galba reče upravo to i takvim riječima kao da postavlja vladara, a ostali su mu se stali obraćati kao da on to već i jest.

17. Ni u trenutku kad su ga promatrali, a ni poslije, kad je čitava javnost upirala u nj oči, Pizon, kako pričaju, nijednim pokretom nije odao smućenosti ili oduševljenja.⁸⁴ Govor prema ocu i caru pun poštovanja, o sebi umjeren. Nikakve promjene u izrazu lica i držanju: kao da je više kadar vladati nego što za tim žudi. Vijecalo se potom da li da se usvojenje svečano obznani s govornice, u senatu ili u taboru.⁸⁵ Pala je odluka da se ide u tabor: bit će to počast za vojnike; njihovu je naklonost, doduše, nepošteno stjecati darežljivošću i udvaranjem, ali pridobiti je časnim sredstvima nije nipošto prezira vrijedno. Palacij je u međuvremenu okružilo mnoštvo, puno napeta očekivanja, nesposobno da podnese tako veliku tajnu, a nedovoljno prigušenu glasinu širili su oni koji su je pokušavali zatomiti.

18. Četvrti dan prije januarskih ida, gadan i kišovit, uznemirile su preko očekivanja gromovi i munje i nebeske prijetnje.⁸⁶ Ova pojava, koja je od davnina služila za ukidanje skupština, nije odvratila Galbu od toga da krene u tabor, bilo zato što je to prezirao kao puku slučajnost, bilo stoga što se ono što je suđeno, ma kako znamenjima nagoviješteno, ne može izbjeći.⁸⁷ Na brojnom zboru vojnika kratkoćom svojstvenom zapovjednici-

⁸⁴ »Promatrali«; članovi užeg careva vijeća, spomenuti u pogl. 14. — »Smućenosti ili oduševljenja«; što bi se možda očekivalo, budući da on o adopciji dotada nije bio obaviješten.

⁸⁵ »U taboru«; tj. u pretoriju. Tiberije je pretorijance, koji su dotada sačinjavali 3 kohorte i bili smješteni po gradskim kućama, okupio oko sebe i sagradio im čvrstu vojarnu na sjeveroistoku grada između *porta Viminalis* i *porta Collina*.

⁸⁶ »Četvrti dan prije januarskih ida«; 10. siječnja 69. posl. Kr. Taj dan navode i akti arvalske braće (*CIL VI* 1 p. 497, 24).

⁸⁷ Kolegiju augura od pradavnih je vremena (poslije, po *lex Aelia* oko polovice 2. st. pr. Kr. i magistratu *paris potestatis* i pučkim tribunima) pripadalo je pravo obavljanja

ma izjavi da usvaja Pizona po primjeru božanskog Augusta i po vojničkom običaju, po kojem junak odabire junaka.⁸⁸ A kako se prikrivan ustanak ne bi shvatio suviše ozbiljno, nastojao ih je k tomu uvjeriti da Četvrta i Dvadesetdruga legija pod nekolicinom kolovođa pobune nisu napravile veći grijeh osim pustih riječi i povika i da će se ubrzo vratiti k dužnosti. Govoru ne doda nikakva laskanja ni obećanja novčanog poklona. Ipak mu tribuni, centurioni i najbliži od vojnika odvrata ono što mu je bilo ugodno čuti. U ostalih žalost i šutnja, kao da su nezaobilazan dar, koji su uživali čak i u miru, izgubili u ratu. Jasno je da su se srca vojnika mogla pridobiti ma koliko neznatnom darežljivošću škarta starca: naškodile su mu starinska oporost i pretjerana strogost, kojoj više nismo dorasli.

19. U senatu, potom, govor Galbin ni uglađeniji ni duži negoli onaj pred vojnicima; Pizonova besjeda ugodna, te je pobudila naklonost otaca. Mnogi su mu iskazivali odanost od srca, oni koji mu nisu bili skloni čak i prekomjernim riječima, nepristrani, koji su bili i najbrojniji, susretljivom poslušnošću, gajeći osobne nade, bez skrbi za državne poslove. Sljedeća četiri dana, što su prestala između usvojenja i ubojstva, Pizon u javnosti ne reče niti učini išta. Budući da su vijesti o odmetništvu u Germaniji iz dana u dan postajale sve učestalije — a stanovništvo je bilo pripravno prihvatiti i povjerovati u svaku novost, premda je bila bolna — oci zaključiče kako germanskoj vojsci treba uputiti legate.⁸⁹ Raspravljalo se potajno da li da otpuče i Pizon,

spectio (promatranje neba — *servare* ili *observare de caelo*). Za dokidanje (*dirimere*) izbornih ili zakonodavnih skupština mogla je poslužiti i pojava grmljavine, sijevanja i sl. Augurov se prigovor (*alio die, obnuntiatio*) morao poštovati.

⁸⁸ Pri izboru odnosno adopciji nasljednika Galba se poziva na prethodne slučajeve: na Augustov izbor nasljednika, kao i na stari običaj pri novačenju vojnika kod kojega je svaki unovačeni sam odabirao svog druga, a ovaj opet svog, dok se broj ne bi popunio (usp. Liv. X 38, 3).

⁸⁹ Taj je zaključak senat donio još prije Pizonove adopcije.

kako bi tako u što većem sjaju ponijeli sa sobom: oni ugled senata, on carsko dostojanstvo. Predlagali su da se zajedno s njime pošalje i Lakon, pretorijski prefekt, no on se usprotivio toj namjeri.⁹⁰ Poslanici su se također (senat je, naime, izbor bio prepustio Galbi) sramnom neodlučnošću imenovali, uz ispriku povlačili, nadomještali drugima, u težnji da ostanu ili odu, kako je već koga strah ili nada poticala na to.

20. Sljedeća se briga ticala novca.⁹¹ I dok su pretresali sve mogućnosti, učinilo im se najopravdanijim da ga namaknu odande gdje je bio uzrok oskudice. Dvije je tisuće i dvjesto milijuna sestercija darivanjima bio rasuo Neron. Zapovjedio je da se svi pojedinačno opomenu, ostavivši svakomu od njih desetinu poklona. No njima jedva da je i preostao deseti dio, budući da su jednako rasipno gospodarili tuđim dobrima kao što su bili rasuli i svoja, tako da onima najgrabežljivijima i najpokvarenijima nisu ostale ni zemlja ni glavica, nego samo sredstva porokā. Za utjerivanje novca bila su zadužena tridesetorica rimskih vitezova — nova vrsta dužnosti i teška zbog traženja naklonosti i broja pogođenih.⁹² Posvuda koplje i preprodavač, i Grad uznemiren sudskim raspravama.⁹³ A ipak veliko veselje što će jednako siromašni biti i oni kojima je Neron bio darovao i oni kojima je bio oteo. Svrgnuti su onih dana: tribuni Antonije Taur i Antonije Nazon, zapovjednici pretorijskih kohorti, Emilije Pacenzo, za-

⁹⁰ Zbog svojeg urođenog kukavičluka (v. pogl. 6). Što se poslije dogodilo s poslanstvom, vidi se iz pogl. 74.

⁹¹ Koliko je loše stajala carska blagajna, dokazuju i brojni primjerci novca iz kratkog perioda Galbine vladavine, koje je on dao kovati još u Hispaniji: 370 tipova novca za Galbe prema 337 tipova za cijelog perioda vladavine cara Nerona.

⁹² »Tridesetorica«; prema Svetoniju (*Galb.* 15), to je povjerenstvo brojilo pedeset članova.

⁹³ »Koplje i preprodavač«; u izvorniku: *hasta et sector. Sectio* se zvala dražba imanja proglašena državnim dobrom (usp. Gai. *Instit.* IV 146: *sectores vocantur, qui publica bona mercantur*). Kod dražbi, na kojima se isprva prodavao ratni plijen, udarilo se u zemlju koplje kako bi se vidjelo i znalo gdje se dražba obavlja.

povjednik gradskih kohorti, i Julije Fronton, zapovjednik gradskih stražara.⁹⁴ No to nije bilo pravo sredstvo protiv ostalih, nego začetak straha, jer je vladalo mišljenje kako se dobrim nastojanjem i iz bojazni progone pojedinci, dok su svi sumnjivi.

21. U međuvremenu je Otona, za kojega nije bilo nikakve nade ako se prilike smire, a sav mu je naum ovisio o metežu, mnogo toga istovremeno poticalo: rastrošan život koji bi teško izdržao čak i vladar, oskudica jedva snošljiva privatnoj osobi, mržnja prema Galbi, zavist prema Pizonu.⁹⁵ Hinio je i strah, ne bi li što više raspirio želje: odveć je nepriličan bio za Nerona i ne treba ponovo čekati na Luzitaniju i počast drugoga progonstva. Sumnjiv je uvijek i mrzak vlastodršcima onaj kojega određuju za najbližeg nasljednika prijestolja. Naškodilo mu je to kod stara vladara, još će mu više škoditi kod mlada, po naravi mrka i podivljala zbog dugotrajna progonstva. Otona može dati ubiti.⁹⁶ Zato treba djelovati odvažno, dok se Galbin ugled ruši, a Pizonov se još uvijek nije učvrstio. Prikladna su za velike pothvate vremena smjene na vlasti i ne treba oklijevati, kad je pogubnije mirovanje negoli nepromišljenost. Smrt, svima po prirodi ista, razlikuje se po zaboravu ili slavi kod potomstva. A ako krivca i pravednika čeka isti svršetak, većemu junaku dolikuje mrijeti po zasluži.

⁹⁴ Pored pretorijanaca, u Rimu su se nalazile i tri kohorte gradskih vojnika pod zapovjedništvom gradskog prefekta (*praefectus urbi*; usp. III 64). — O Emiliju Pacenzu v. I 87; II 12; III 73 i bilj. uz to mjesto. — Gradski stražari bili su okupljeni u sedam kohorti i brinuli su se za sigurnost u gradu, te sprečavanje i gašenje požara. Ove su se kohorte popunjavale redovito oslobođenicima: Njihov zapovjednik (*praefectus vigilum*) bio je podređen gradskom prefektu. — O Juliju Frontonu i njegovu bratu Juliju Gratu v. II 26.

⁹⁵ Svetonije (*Oth.* 5) i Plutarh (*Galb.* 21) procjenjuju da je veličina Otonovih dugova iznosila oko 50 milijuna sestercija.

⁹⁶ Oton govori ovdje o sebi u trećem licu. Usp. i II 47. 48.

22. Ne bijaše duh Otonov slab i sličan tijelu, a i najprisniji od oslobođenika i robova, koje je držao u slabijoj stezi nego što je uobičajeno za privatnu kuću, ukazivali su njemu, željnu takva čega, na dvor Neronov i raskoš, preljubništva, brakolomstva i ostale kraljevske naslade kao na njegovo, samo ako se odvaži, i predbacivali mu što će sve to, bude li mirovao, postati tuđe.⁹⁷ Navaljivali su na nj i zvjezdoznanci, dok su iz motrenja zvijezda dokazivali prevrat i godinu znamenitu za Otona, soj ljudi nepouzdan moćnicima, lažljiv onima koji se nadaju, soj koji će se u našem gradu, usprkos zabranama, uvijek zadržavati.⁹⁸ Popejino kućanstvo sadržavalo je mnoštvo zvjezdoznanaca, taj najpokvareniji miraz carskoga braka. Jedan od njih, Ptolemej, pratilac Otonov u Hispaniji, prorekao mu je da će nadživjeti Neron.⁹⁹ Pošto je iz razvoja događaja zadobio povjerenje, oslanjajući se već na nagađanja i govorkanja onih koji proračunavahu starost Galbinu i mladost Otonovu, uvjerio ga je da će biti prihvaćen za cara. No Oton uzimaše to kao proročanstvo zasnovano na iskustvu i opomeni sudbine, u naravnoj ljudskoj želji tako sklonoj vjerovanju u tajanstveno. A i Ptolemej je činio svoje, potičući ga već i na zločin, na što je od onakve želje vrlo lako prijeći.

⁹⁷ »Preljubništva, brakolomstva«; točnije, promjene brakova; Kaligula je, primjerice, promijenio četiri, a Klaudije čak šest žena.

⁹⁸ »Zvjezdoznanci«; u izvorniku: *mathematici*, zvani i *Chaldaei*, astrolozi i tumači snova (usp. Gell. I 9: *vulgus, quos gentilitio vocabulo Chaldaeos dicere oportet, mathematicos dicit*). Astrolozi su mnogo puta senatskim zaključcima ili carskim ediktima bili protjerivani iz Italije: pod Augustom 33. pr. Kr. (usp. Dio Cass. XLIX 43), pod Tiberijem 16. posl. Kr. (*Ann.* II 32), pod Klaudijem 52. posl. Kr. (*Ann.* XII 52), pod Vitelijem (*Hist.* II 62), ali su se kod svake promjene prilika ili smjena na prijestolju uvijek iznova pojavljivali.

⁹⁹ Ptolemej, kod Svetonija (*Oth.* 4. 6) Seleuk, sigurno zamjena s Vespazijanovim astrologom koji je nosio to ime (v. II 78). — »U Hispaniji«; netočno; u Luzitaniji, kamo je Oton bio premješten (usp. pogl. 13. 15; *Ann.* XIII 46; Suet. *Oth.* 3)